

Michał Bogacki

"III Międzynarodowa Sesja Naukowa Dziejów Ludów Morza Bałtyckiego" oraz „XIII Festiwal Słowian i Wikingów” – gdzie spotyka się nauka z zabawą

Kultura i Edukacja nr 4, 162-167

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Michał Bogacki: „III Międzynarodowa Sesja Naukowa Dziejów Ludów Morza Bałtyckiego” oraz „XIII Festiwal Słowian i Wikingów” – gdzie spotyka się nauka z zabawą.

W dniach 20–22 lipca 2007 roku w miejscowości Wolin (woj. Zachodniopomorskie) odbyły się równolegle dwie imprezy gromadzące osoby zajmujące się historią. Po raz trzeci spotkali się więc naukowcy zajmujący się zawodowo rekonstruowaniem przeszłości, uczestnicy „III Międzynarodowej Sesji Naukowej Dziejów Ludów Morza Bałtyckiego” oraz odtwórcy zajmujący się wizualną prezentacją minionych wieków¹, wykonawcy „XIII Festiwalu Słowian i Wikingów”.

Równoległe spotkanie dwóch z pozoru odmiennych grup zajmujących się przeszłością człowieka niesie wiele korzyści nie tylko dla nich samych, ale przede wszystkim dla upowszechnienia wiedzy historycznej w naszym kraju. Jak nigdzie bowiem na taką skalę w naszym kraju stworzono szansę spotkania naukowców kreujących obraz przeszłości, prezentujących go na łamach własnych publikacji oraz osób niezwiązanych często zawodowo z przeszłością, którzy jako pasję traktują wszelkie działania z zakresu wczesnośredniowiecznego odtwórstwa historycznego (ang. *historical reenactment*), mające na celu prezentowanie szerszemu gronu odbiorców wyników

---

¹ Na temat odtwórstwa historycznego patrz: M. Bogacki, *Historical reenactment jako nowy sposób prezentacji przeszłości*, „Do broni! Magazyn rekonstrukcji historycznych” 2006, nr 4, s. 34–37; S. Nowaczyk, *Archeologia festynowa – pomiędzy eksperymentem naukowym, a przedstawieniem parateatralnym* [w:] *Wojskowość ludów Morza Bałtyckiego. Mare Integrans. Studia nad dziejami wybrzeży Morza Bałtyckiego*, M. Bogacki, M. Franz, Z. Pilarczyk (red.), Toruń 2007, s. 500–508.

poważnych badań naukowych za pomocą atrakcyjnych widowisk, których akcja i scenografia umieszczona jest w różnorodnych okresach historycznych. Ludzie zajmujący się odtwórstwem historycznym nabierają wielokrotnie wiedzy praktycznej, dotyczącej najczęściej kultury materialnej naszych przodków, nie rzadko mogącej stanowić istotne uzupełnienie ogólnego stanu wiedzy o przeszłości. Zarówno wolińska sesja, jak i festiwal dają ogromne możliwości wymiany wiedzy, przyczyniając się nie tylko do merytorycznego rozwoju odtwórstwa historycznego okresu wczesnego średniowiecza, ale także nawet i poważnych badań naukowych.

Inspiracją do połączenia teorii badań nad przeszłością i praktyki odtwarzania ich wyników stały się odbywające się od 1993 wolińskie „Festiwal Wikingów”². W tym roku festiwal oficjalnie zmienił swą nazwę – „Festiwal Słowian i Wikingów”. Historia tych festiwali u swego zarania jest związana z nauką. Otóż inspiracją do I edycji imprezy była wystawa „WOLIN-JOMSBORG En Vikingetids-Handelsby i Polen” czyli „Wolin-Jomsborg Emporium handlowe epoki wikingów w Polsce”, prezentowana w latach 1991–1992 w kilku muzeach w Dani, Szwecji oraz na Islandii³.

---

² Szerzej na temat historii wolińskich festiwali: J. Jasina, E. Grzybowska, Z. Kilariski, *Wolin-Jómsborg-Vineta, Festiwal Wikingów 1993–2005*, Szczecin bdw; A. Gawron-Kłosowska, *Festiwal Wikingów na Wolinie*, „Z otchłani wieków. Archeologia Ziemi Sandomierskiej” 2005, R. LX, nr 1–4, s. 235–242; por. także: <http://www.jomsborg-vineta.com/festiwal.html> (stan na lipiec 2007); http://www.wrota.wolin.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=319&Itemid=251 (stan na lipiec 2007).

³ Wystawę przygotowało Muzeum Narodowe w Szczecinie, we współpracy z podobnymi ośrodkami w Skandynawii. Jej inspiratorem był ówczesny dyrektor Muzeum Narodowego w Szczecinie, prof.

Szerokie zainteresowanie wystawą zrodziło pomysł zorganizowania w Wolinie festiwalu historycznego na wzór innych imprez tego typu, odbywających się w tym czasie na zachodzie. Jednym z organizatorów pierwszej edycji wolińskiej imprezy był prof. Geoffrey Bibby z Muzeum w Moesgard koło Arhus w Dani⁴.

W ciągu piętnastu lat (w tym okresie odbyło się trzynaście edycji festiwalu) impreza wolińska stała się jednym z największych i najważniejszych wydarzeń tego rodzaju w Europie. Głównym organizatorem tegorocznego festiwalu był Burmistrz Miasta i Gminy Wolin Pan Eugeniusz Jasiewicz⁵, zaś współorganizatorami byli Ośrodek Kultury Miasta i Gminy Wolin oraz „Stowarzyszenie Centrum Słowian i Wikingów Wolin-Jómsborg-Vineta”. W organizację festiwalu włączyli się aktywnie pracownicy Zakładu Historii Wojskowej i studenci Wydziału Historycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, skupieni w „Grupie Historycznej ACIES CURIALIS”⁶. XIII festiwal woliński, odbywający się pod hasłem: *...miasto największe z tych, które posiada Europa, a które zamieszkują Słowianie i inne narody*⁷, zgromadził ponad półtora tysiąca wykonawców z ponad dwudziestu państw. Na niewielkiej wyspie Ostrów na rzece Dziwnie, gdzie odbywa się historyczna część festiwalu,

powstała osada wczesnośredniowieczna, na którą składało się ponad 400 replik namiotów wczesnośredniowiecznych. Całość umiejscowiona była wśród zabudowy powstającego skansenu „Centrum Słowian i Wikingów Wolin-Jómsborg-Vineta”, będącego jednym z największych tego rodzaju placówek w Europie⁸. W ciągu jednego lipcowego weekendu, podczas którego odbywał się tegoroczny festiwal, jego teren odwiedziło blisko dwadzieścia tysięcy turystów.

Obok festiwalu odwiedzający go turyści mogli wziąć dodatkowo udział w obradach plenarnych oraz wykładach zorganizowanych przy okazji „III Międzynarodowej Sesji Naukowej Dziejów Ludów Morza Bałtyckiego”. Sesja ma charakter interdyscyplinarny, zaś chronologicznie zakres zainteresowań jej uczestników obejmuje okres od starożytności aż do współczesności. Taka konwencja pozwala nie tylko na szerokie spojrzenie na historię ludów zamieszkujących szeroko pojmowany obszar Morza Bałtyckiego, ale również pozwala na rozpropagowanie ruchu odtwórstwa historycznego, także wśród badaczy zajmujących się innymi epokami niż wczesne średniowiecze, stanowiące podstawowy obszar zainteresowań odtwórców spotykających się na kolejnych wolińskich festiwalach.

Organizatorami sesji byli Burmistrz Miasta i Gminy Wolin Pan Eugeniusz Jasiewicz,

---

Władysław Filipowiak, który wcześniej przez wiele lat kierował pracami archeologicznymi w Wolinie.

⁴ Muzeum to od wielu lat organizuje jeden z najsłynniejszych festiwali o tematyce wikingów w Europie.

⁵ Władze Wolina organizują festiwale od roku 1996, kiedy to odbył się „II Festiwal Wikingów”.

⁶ Por. <http://www.acies.pl> (stan na lipiec 2007) oraz: <http://www.zhw.amu.edu.pl/Acies/acies.html> (stan na lipiec 2007).

⁷ Cytat zaczerpnięty ze średniowiecznej kroniki *Gesta Danorum*, autorstwa Saxo Grammatyka.

---

⁸ Twórcami powstającego skansenu są członkowie „Stowarzyszenia Centrum Słowian i Wikingów Wolin-Jómsborg-Vineta”. Na temat projektu i działalności stowarzyszenia patrz: M. Bogacki, *Działalność „Stowarzyszenia Centrum Słowian i Wikingów Wolin-Jómsborg-Vineta”* [w:] *Mare Integrans. Studia nad dziejami wybrzeży Morza Bałtyckiego*, M. Bogacki, M. Franz, Z. Pilarczyk (red.), Toruń 2005, s. 12–22; por. także: <http://www.jomsborg-vineta.com> (stan na lipiec 2007 r.).

„Stowarzyszenie Centrum Słowian i Wikin-
gów Wolin–Jómsborg–Vineta” oraz Zakład
Historii Wojskowej Instytutu Historii Uniwer-
sytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
kierowany przez prof. Karola Olejnika. Temat
przewodni tegorocznego spotkania brzmiał:
*Kultura ludów Morza Bałtyckiego*⁹. Obrady
plenarne trwały w dniach 20–21 lipca 2007
roku, zaś na dzień ostatni, 22 lipca, przygoto-
wano dla uczestników spotkania wycieczkę.

Otwarcia sesji dokonano w piątek 20 lipca
o godzinie 13.00 w Sali Plenarnej Urzędu Mia-
sta i Gminy Wolin. Wstępną część spotkania
poprowadzili wspólnie dr Maciej Franz oraz
dr Michał Bogacki z Zakładu Historii Wojsko-
wej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu. Jako pierwszy głos zabrał pro-
dziekan Wydziału Historycznego prof. Zbi-
gniew Pilarczyk, który odczytał zgromadzo-
nym list prorektora Uniwersytetu poznańskie-
go prof. dr hab. Marka Kręglewskiego. Nastę-
pie zgromadzonych przywitał burmistrz Wo-
lina Pan Eugeniusz Jasiewicz, a w dalszej
kolejności prezes „Stowarzyszenia Centrum
Słowian i Wikingów Wolni–Jómsborg–Vineta”,
Pan Tomasz Wojtczak. Po oficjalnym rozpo-
częciu głos zabrał Pan Michał Ostrowski, czło-
nek wolińskiego stowarzyszenia, który przed-
stawił uczestnikom sesji i gościom założenia
projektu skansenu „Centrum Słowian i Wiking-
gów Wolin–Jómsborg–Vineta”. Na zakończe-
nie tej części dr Michał Bogacki przedstawił
krótkie dzieje wolińskich festiwali, następnie

zaś dr Maciej Franz przybliżył pokrótce histo-
rię poprzednich sesji naukowych w Wolinie.

Po krótkiej przerwie rozpoczęto obrady
plenarne pierwszego dnia „III Międzynarodo-
wej Sesji Naukowej Dziejów Ludów Morza
Bałtyckiego”. Prowadzącymi tę część spotkania
byli kolejno prof. dr hab. Karol Olejnik oraz
prof. dr hab. Z. Pilarczyk. W trakcie tej części
spotkania swoje referaty wygłosili: prof. dr
hab. Władysław Filipowiak (*Wolińskie liczby
i ich znaczenie*), prof. dr hab. Leszek P. Słupe-
cki z Uniwersytetu Rzeszowskiego (*Runy, pieś-
ni, wiersze, sagi. Literatura i znajomość pisma
w półpiśmiennym społeczeństwie pogańskiej
Skandynawii*), prof. dr hab. Marek Cetwiński
z Akademii im. Jana Długosza w Częstocho-
wie (*Kronikarz i wikingowie. Thietmar o relacji
ofiar pirackich najazdów*), prof. dr hab. Jerzy
Strzelczyk z Uniwersytetu im. Adama Mickie-
wicza w Poznaniu (*Zakony rycerskie i Hanza.
Misje i ekspansja*), prof. dr Anne Stalsberg
z Muzeum Historii Naturalnej i Archeologii
w Trondheim w Norwegii (*Ulfberht raz jesz-
cze*), doc. dr Światosław Terskyj z Politechniki
Lwowskiej na Ukrainie (*Kultura materialna
zasiedlenia Pogorinia jako przykład bałtycko-
czarnomorskich wpływów, X–XII wiek*), prof.
dr hab. Jowita Kęcińska z Akademii Pomor-
skiej w Słupsku (*Elementy kultury i obyczajo-
wości Pomorzan, Gotów i Celtów w powieści
Konrada Kaczmarka pt. „Stolemowe znamię”*),
doc. dr Roman Zinkiewicz z Politechniki
Lwowskiej (*Polityczno-kulturalne powiązania
Lwowa z Pribaltikom od XIII do XX wieku*),
doc. dr Iwan Bukowskyj z tej samej uczelni
(*Działalność Narodowego Towarzystwa Kultu-
rowego Południowej Pribaltiki we Lwowie*),
prof. dr hab. Jarosław J. Piątek z Uniwersytetu
Szczecińskiego (*Pomorze Zachodnie w prze-
obrażeniach cywilizacyjnych XX wieku*) oraz
prof. dr hab. Wanda Krystyna Roman z Uni-

⁹ Temat obrad „I Sesji Naukowej Dziejów Lu-
dów Morza Bałtyckiego” w 2005 roku brzmiał:
Źródła do dziejów ludów Morza Bałtyckiego, zaś
„II Międzynarodowej Sesji Naukowej Dziejów Lu-
dów Morza Bałtyckiego” (2006 rok): *Wojskowość
ludów Morza Bałtyckiego*.

wersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (*Bałtyk areną działań wojennych w świetle prawa konfliktów zbrojnych*).

W piątek wieczorem na wyspie Ostrów, gdzie miała miejsce historyczna część „XIII Festiwalu Słowian i Wikingów”, odbył się wykład prof. L. P. Słupeckiego (*Runy, pieśni, wiersze, sagi. Literatura i znajomość pisma w półpiśmiennym społeczeństwie pogańskiej Skandynawii*), przeznaczony dla uczestników festiwalu oraz odwiedzających go turystów. Wykład zaprezentowany we wnętrzu zrekonstruowanej chaty, stanowiącej element zabudowy powstającego skansenu, spotkał się z dużym zainteresowaniem publiczności.

W drugim dniu sesji, w sobotę 21 lipca, przedpołudniowe obrady podzielono na dwie sekcje. Obradom *Sekcji starożytnej i średniowiecznej* przewodniczył prof. dr hab. Marek Cetwiński. Ta część obrad odbywała się w Sali Plenarnej UMIG Wolin. Przewodniczącym *Sekcji nowożytnej i współczesnej* był prof. J.J. Piątek, zaś obrady odbywały się w kawiarni przy OKMiG Wolin.

W pierwszej z wymienionych sekcji swoje referaty przedstawili: dr Piotr Świątkiewicz z Muzeum Miasta Zgierza (*Znaleziska przedromańskich mieczy na terytorium Słowiańszczyzny nadbałtyckiej. Wybrane zagadnienia*), dr Henryk Machajewski z Uniwersytetu Gdańskiego (*Wczesnorzymskie rogi do picia z dorzeczca dolnej Odry*), dr Andrzej Janowski ze szczecińskiego oddziału Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk (*Misa brązowa z Nowego Objeziecza – przyczynek do dziejów kultury umysłowej na średniowiecznym Pomozu*), mgr Jacek Dworaczek z tej samej placówki (*Wczesnośredniowieczne garncarstwo południowego wybrzeża Bałtyku – przykład szczeciński*), mgr Arkadiusz Michalak oraz mgr Piotr Pudło z Muzeum Archeologicznego

Środkowego Nadodrza w Zielonej Górze (*W poszukiwaniu mieczy Wikingów. Aspekty i kryteria pozwalające ustalić pochodzenie*), mgr Anna Siwiak i mgr Tamara Zajączkowska z bydgoskiej delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu (*Znalezisko wczesnośredniowiecznego miecza pochodzenia skandynawskiego z Lutowa gm. Sępólno Krajeńskie*), mgr Anna Bogumiła Kowalska ze szczecińskiego oddziału IAiE PAN (*Zabudowa mieszkalno-gospodarcza wczesnośredniowiecznego Szczecina*), mgr Agnieszka Stempin z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu (*Czy nad Bałtykiem we wczesnym średniowieczu grano w szachy?*), mgr Jakub Morawiec z Uniwersytetu Śląskiego (*Relacje skald – władca w islandzkich þættir jako reminiscencja kultury dworskiej we średniowiecznej Skandynawii*), mgr Szymon Wierzbński, absolwent Uniwersytetu Łódzkiego (*Pogańscy wikingowie, chrześcijańscy Słowianie. Kilka uwag o znakach i symbolach*) oraz dr Michał Brzostowicz z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu (*Gród w Łądzie na szlakach wodnych wczesnośredniowiecznej Słowiańszczyzny*).

W trakcie obrad *sekcji nowożytnej i współczesnej* zaprezentowali się: prof. dr hab. Antoni Komorowski oraz mgr Iwona Pietkiewicz z Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni (*Historia techniki nawigacyjnej: Gdańskie latarnie morskie 1482–2007*), prof. dr hab. Maciej Szczurowski z Europejskiego Centrum Badań Strategicznych i Studiów Wyspecjalizowanych w Warszawie (*Administracja polska nad Bałtykiem w 1945 roku i jej wpływ na zmiany w krajobrazie kulturalnym*), mgr Karol Kościelniak z ZHW UAM (*Tradycje wojskowe szlachty polskiej na Pomorzu w I połowie XVII wieku*), mgr Tomasz Kurzawa z tej samej placówki (*Życie codzienne oficerów wielkopolskich w dobie Księstwa Warszawskiego*), mgr Ma-

riusz Promis, również reprezentujący ZHW, (*Obyczajowość wojskowa armii Królestwa Polskiego 1815–1830 na podstawie relacji pamiętnikarskich*), mgr Beata Strama ze Swarzędza (*Początki literatury marynistycznej w Polsce*), mgr Konrad Kaczmarek, autor powieści historycznych (*Geneza powstania powieści „Obelnik” i „Stolemowe znamię”*), dr Maciej Franz (*Gdzie jest honor oficerski – rozważania na kanwie sprawy komandora Edmunda Kłoczowskiego*), dr Marek Figura z UAM w Poznaniu (*Zabytki kultury materialnej krajów bałtycki – stan obecny*) oraz mgr Michał Koralewski, absolwent UAM (*Mundur historyczny jako element współczesnego filmu*).

Ostatnia plenarna część obrad tegorocznej sesji odbyła się w sobotę popołudniu, już na terenie wyspy Ostrów. Poświęcona była archeologii doświadczalnej i odtwórstwu historycznemu. Prowadzącym tę część obrad był dr Michał Bogacki. W jej trakcie swoje referaty wygłosili dr Michał Bogacki (*Sposoby działań z zakresu odtwórstwa historycznego na przykładzie epoki wczesnego średniowiecza*), mgr Jarosław Jankowski z Myśliborza (*Konstrukcja łuku a warunki klimatyczne*), mgr Piotr Dmochowski z Poznania (*Studium rekonstrukcyjne strzały wczesnośredniowiecznej na podstawie znalezisk z Ostrowa Lednickiego*), mgr Kastius Szudlouski z Muzeum w Braclawiu na Białorusi (*Z historii tabliczek woskowych*) oraz mgr Dobromir Strzelczyk¹⁰ z Wolina (*Rekonstrukcja wczesnośredniowiecznych instrumentów muzycznych*). Warto zwrócić uwagę na fakt, że wszyscy prelegenci, którzy wystąpili podczas

tej części sesji, związani są z odtwórstwem historycznym.

Oprócz wspomnianych wystąpień, w sobotę po południu na terenie wyspy Ostrów miały miejsce dwa wykłady, prof. M. Cetwińskiego (*Wolin czy Gniezno – kilka uwag odnośnie początków państwa polskiego*) oraz prof. Z. Pilarczyka (*Czy fortyfikacje mogą być piękne?*). Oba odbyły się we wnętrzu rekonstrukcji wczesnośredniowiecznej chaty.

Rzeczą znaną jest to, że zarówno wszystkie trzy wykłady prezentowane na wyspie Ostrów podczas trwania „XIII Festiwalu Słowian i Wikingów”, jak i sobotnia część sesji poświęcona archeologii eksperymentalnej oraz odtwórstwu historycznemu cieszyły się sporym zainteresowaniem, zarówno zwiedzających, jak i uczestników festiwalu.

W sobotę wieczorem na terenie OKMiG Wolin miała miejsce uroczysta kolacja. W jej trakcie nastąpiła prezentacja publikacji materiałów z ubiegłorocznej sesji pt. *Wojskowość ludów Morza Bałtyckiego*, stanowiących II tom serii *Mare integrans. Studia do dziejów ludów Morza Bałtyckiego*, pod redakcją M. Bogackiego, M. Franz i Z. Pilarczyka, które wydane zostały nakładem Wydawnictwa Adam Marszałek. Tom ten zadedykowany został prof. Władysławowi Filipowiakowi, długoletniemu kierownikowi wolińskiej palcówki archeologicznej PAN oraz byłemu dyrektorowi Muzeum Narodowego w Szczecinie, który w ubiegłym roku obchodził osiemdziesiąt rocznicę urodzin.

W niedzielę 22 lipca uczestnicy konferencji udali się na wycieczkę, w trakcie której zwiedzili Muzeum Wolińskiego Parku Narodowego oraz Muzeum Regionalne im. A. Kaube w Wolinie. Wycieczka, która zakończyła się we wczesnych godzinach popołudniowych, była zwieńczeniem „III Międzynarodowej Se-

¹⁰ Mgr Dobromir Strzelczyk jest kierownikiem muzycznym działającej od dwóch lat w Wolinie grupy, zajmującej się odtwarzaniem muzyki wczesnośredniowiecznej „Gędzba”.

sji Naukowe Dziejów Ludów Morza Bałtyckiego”. Jednakże całą jeszcze niedzielę, trwał ostatni dzień „XIII Festiwalu Słowian i Wikin-gów”, którego uczestnicy, pomimo ulewnego deszczu¹¹, wytrwali na swoich stanowiskach aż do wieczora, czyli do zakończenia imprezy.

Podsumowując, wypada podkreślić celowość połączenia *stricte* naukowej Sesji z imprezą masową o charakterze popularyzatorsko-edukacyjnym. Świadczy o tym zainteresowanie uczestników samego Festiwalu działaniami odbywającymi się w ramach „III Międzynarodowej Sesji Naukowej Dziejów Ludów Morza Bałtyckiego” oraz odwrotnie, zainteresowanie ludzi nauki doświadczeniami osób zajmujących się praktycznym odtwarzaniem zabytków kultury materialnej człowieka.

* * *

W imieniu organizatorów „III Międzynarodowej Sesji Naukowej Dziejów Ludów Morza Bałtyckiego” pragnę podziękować zarówno wszystkim uczestnikom spotkania, jak i osobom, które przyczyniły się do pomyślnej organizacji całego przedsięwzięcia. W szczególności wyrazy podziękowania należą się pracownikom Ośrodka Kultury Miasta i Gminy Wolin, kierowanego przez Panią Ewę Grzybowską oraz członkom „Grupy Historycznej ACIES CURIALIS” i pozostałym studentom Wydziału Historycznego UAM w Poznaniu.

Michał Bogacki

---

¹¹ W ubiegłym roku ulewne deszcze nawiedziły Wolin w piątek i sobotę, w tym roku odwrotnie, po upalnym piątku i sobocie nastąpiła deszczowa niedziela.